

Honoris Causa

Universitat de Lleida

Miquel Batllori Munné

HONORIS CAUSA

INVESTIDURA COM A DOCTOR

HONORIS CAUSA DEL SENYOR

MIQUEL BATLLORI MUNNÉ

Universitat de Lleida

Recull de les intervencions i lliçons pronunciades en l'acte d'investidura com a doctor *Honoris Causa* de la Universitat de Lleida del senyor Miquel Batllori Munné, que es va fer a la Basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona, el dia 23 de maig de 2002.

Les Juntes de Govern de les Universitats d'Alacant (21 de novembre de 2001), Autònoma de Barcelona (26 d'abril de 2002), Barcelona (29 d'abril de 2002), Girona (14 de febrer de 2002), Jaume I de Castelló (25 de març de 2002), Lleida (21 de maig de 2002), Politècnica de Catalunya (15 de maig de 2002), Pompeu Fabra (20 de març de 2002), Ramón Llull (25 d'abril de 2002), Rovira i Virgili (9 d'abril de 2002) i el Consell de Direcció de la Universidad de Vic (17 d'abril de 2002), van acordar concedir el grau de doctor Honoris causa al Pare Miquel Batllori i Munné en reconeixement als mèrits que concorren en la seua trajectòria acadèmica i professional.

© Edicions de la Universitat de Lleida, 2018

Disseny i maquetació: cat & cas / Edicions i Publicacions de la UdL

Fotografia de portada: Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL

Per a més informació, visiteu la web de la Universitat de Lleida

ÍNDEX

Laudatio

Sr. Martí de Riquer Morera 6

Acte de doctorat *Honoris Causa*

Sr. Miquel Batllori Munné 12

Discurs de cloenda

Sr. Salvador Ordóñez Delgado 23

LAUDATIO

SR. MARTÍ DE RIQUER MORERA

Eminentíssims Senyors, Magnífics Senyors, Excel·lentíssims Senyors, senyores i senyors.

Parlar del Pare Batllori és d'una banda fàcil i d'una altra banda difícil. És fàcil quan un coneix part de la seva ingent obra i disposa d'unes quatre hores per poder exposar-la succintament, però és difícilíssim, senyors, en un acte com el d'avui parlar del pare Batllori amb una extensió que ha de ser limitada per la llargada d'aquest acte. Em limitaré, doncs, a assenyalar alguns aspectes de l'obra del pare Batllori.

El pare Batllori, *maestro di color che sanno*, és el nostre mestre, el mestre de moltes generacions. És un erudit que sempre ha publicat estudis i llibres seriosos amb àmplia bibliografia, amb riquíssima documentació, molt sovint inèdita; que ha tractat temes molt elevats, temes que van de cara a l'especialista i, malgrat tot, aquí veiem aquest suprem cas. El pare Batllori, que mai no ha publicat un llibre de popularització, que mai no escriu a la premsa, té una sèrie d'entusiastes, com podem veure ara, que realment no crec que cap altre erudit, cap altre savi com ell hagués aconseguit en vida aquesta magnífica acceptació per part d'una societat que l'estima i el segueix.

Professor des de molt jove, va estudiar la carrera a la Facultat de Filosofia i Lletres, com es deia aleshores, de Barcelona; on va tenir grans mestres, que ell recorda de tant en tant; grans companys, que van ser tan importants com Jaume Vicens Vives; va fer uns estudis molt seriosos, després va ingressar a la Companyia i va seguir els estudis a Roma. Fou professor de segon ensenyament, d'Història, a la ciutat de Mallorca, de la qual conserva un gran record, i això li va donar un contacte amb una joventut, una joventut encara no universitària, una joventut que es preparava per a la universitat. Allà va ensenyar Història, i després el seu mestratge seguí a la Gregoriana de Roma explicant Història Moderna.

Home poliglòt, escriu i parla perfectament castellà, català, italià, francès, anglès; escriu i parla també l'alemany. Evidentment, sap grec i sap molt llatí. El pare Batllori és una de les persones que al nostre temps ha pronunciat una conferència improvisada, sense papers, en correctíssim llatí, en un llatí perfecte, segons m'asseguraven autèntics llatinistes que el van escoltar. És una meravella i explica moltes coses: explica la seua intuïció, el seu sentit de la història, aquella força que dona la llatinitat. Confiam que les nostres autoritats acadèmiques esmenen els errors que van cometent fins ara, apartant el llatí de l'ensenyament secundari i de l'ensenyament universitari. Si ho segueixen fent, actes com aquest, en honor d'un gran savi com és el pare Batllori, no els podrem celebrar mai més.

El pare Batllori ha rebut una quantitat d'honors de tota mena. Seria llarg i no me'n recordaria de tots: el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Premi Príncep d'Astúries, Premi Menéndez Pelayo... El pare Batllori és membre de moltes acadèmies: la nostra Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona s'honora de tenir-lo com a acadèmic honorari. És el numerari més antic de la Real Academia de la Historia, i per a Batllori en aquest moment jo no puc evitar una pareneria, no puc evitar fer una cosa que no és molt correcta. Jo també sóc el numerari més antic de la Real Academia Española, i ho dic no per meritar, sinó perquè és una cosa més que m'agermana al pare Batllori.

El pare Batllori, barceloní nascut a la plaça de Catalunya, té estudis de tota mena i de diferents facetes en la història i en la cultura. Podríem anar des de les cultures sud-americanes fins a Baltasar Gracián, el gran escriptor aragonès. Però aquí són les universitats de les terres de la nostra llengua que volen tenir-lo a llurs claustres com a doctor *Honoris Causa*.

Evidentment, ha fet per la cultura de cada una d'aquestes tres zones que es troben aquí presents, ha fet notables contribucions, notables aportacions. Al Principat de Catalunya li hem d'agrair molts estudis sobre temes privatament catalans. Van ser notables els seus estudis sobre Bernat Metge, el nostre gran humanista de finals del segle XIV. Estudis notables, vistos no des del punt de vista del romanista, que pot tenir uns límits més estrets, sinó de l'home que té unes humanitats estudiades a Roma i que l'ha aplicat en tants aspectes de la cultura universal. Va definir molt bé l'humanisme de Bernat Metge. Val a dir que filòlegs joves es van mostrar en desacord amb les opinions

del pare Batllori sobre l'aspecte humanista de Bernat Metge. Però recentment llegia jo alguns llibres d'aquests filòlegs joves, que anaven en el fons contra el pare Batllori, i arribava a la conseqüència que li donaven tota la raó, que per altres camins anaven a parar a aquest concepte de Bernat Metge que el pare Batllori tingué tan exacte; és a dir, jo diria que Bernat Metge fou un humanista que tingué la desgràcia de néixer a finals del segle XIV en comptes de néixer a mitjans del XV, però ningú no li hauria discutit el seu caràcter d'acció humanista.

Molts altres autors catalans i figures catalanes ha estudiat el pare Batllori en el transcurs de les seves llargues recerques. Recordem, per esmentar-ho, els seus estudis sobre el cardenal Vidal i Barraquer; és a dir, que tant estudia catalans del segle XIV com catalans del segle XX. He volgut citar tots dos casos, Bernat Metge i cardenal Vidal de Barraquer, perquè imagineu quina diferent actitud la d'un erudit davant d'aquests homes tan diferents. No tan sols hi ha una bibliografia completament diversa, sinó un ambient, una manera d'enfocar el problema. És a dir, el pare Batllori sap situar-se perfectament en un moment o un altre com un historiador pel qual no té misteris en col·locar l'antigor i l'època contemporània davant de nosaltres.

El Regne de Mallorca li deu importantíssims estudis sobre Ramon Llull. Sempre hi ha hagut lul·listes, realment el lul·lisme és una matèria com el Ramon Llull mateix; sempre n'hi ha hagut, modernament, gràcies a Déu, n'hi ha hagut de molt bons. Però entre ells cal destacar el pare Batllori perquè ha donat unes visions tan clares, tan comprensives, de l'obra d'aquest gran escriptor mallorquí que no es troben en altres. Per exemple, el pròleg que va fer a les *Obres selectes* de Ramon Llull de l'Editorial Selecta o el pròleg que va fer a una edició de luxe de la *Vida coetània* de Ramon Llull, són unes visions sintetitzades. Sovint veiem el disbarat de gent que fa resums de cosa que no ha estudiat a base de coneixements aliens. Aquell que fa un bon resum és aquell que s'ha fet especialista, és a dir, que parteix d'uns coneixements amplis. I són nombroses les contribucions del pare Batllori als escriptors del Regne de València. Són nombroses. València té molt que agrair al pare Batllori.

El pare Batllori ha deixat ben demostrat, d'una manera que ha sigut incontestable, que el gran metge i filòsof Arnau de Vilanova fou valencià, i no provençal, com sostenien

alguns teòrics francesos. El pare Batllori ha estudiat molt encertadament la figura de Joan Lluís Vives, aquest humanista valencià de renom universal, de respecte, tan respectable com un Erasmo o un sant Tomàs Moro.

El pare Batllori sobretot –i això ho sabem tots– és el gran especialista de la família Borja. Els seus estudis sobre els Borja es basen en una riquíssima documentació; de vegades és d'arxiu, com dels arxius del Patriarca de València; de vegades dels arxius de la Vaticana, després de la lectura d'infinitos documents que de vegades col·lateralment arriben fins als Borja, i això li ha permès de fixar unes relacions genealògiques i familiars que es poden donar com a certes, i interpretar, com a historiador consciencios, el que significa la família Borja en aquella Roma del Renaixement, on catalans i valencians eren tan mal vistos, però que també els altres eren tan llicenciosos i tan immorals com podem dir dels Borja. Però això no és el que hem llegit de la família, això és el que hem llegit del Renaixement italià. Els seus estudis sobre els Borja molts de vosaltres els coneixeu, perquè és la cosa que més ens atreu del pare Batllori, perquè ha agafat un tema on la pseudohistòria, l'antireligiositat, la religiositat exagerada i tants altres extrems n'havien fet un mite, o bé una rondalla. Ell ho ha vist com a historiador. Ara mateix em diuen que es publica el diplomatarí dels Borja, que fa tants anys que es treballa, i que esperem llegir, i estudiar, i repassar amb molta atenció. El pare Batllori aconsegueix amb uns llibres que podrien semblar eixuts o documentals; amb dades i documents ens atreu als Borja. Els veiem, els podem seguir, comprenem el que pensaven, el que volien. Una de les més grans sorts de la meua vida va ser visitar el Vaticà guiat pel pare Batllori. No sabeu el que és visitar les sales dels Borja guiat pel pare Batllori, que et diu: «Aquí estava Cèsar tal dia, per aquí va sortir Lucrècia, des d'aquesta finestra Miquelet Corella va llançar un arcabussàs contra un altre...».

Aleshores veus que el pare Batllori ha escrit la Història, que ha evocat el passat, però també el viu, el viu extraordinàriament. Ciceró escriví aquell llibre *De senectute* o *Cato Maior, civile senectute*, on feia el gran elogi de la vellesa en la figura de Cató major. Gran polític, gran militar, gran escriptor, mostrava el paradigma de la *gravitas* romana, de l'ancià que aconsella, que dóna exemple, que guia; de l'ancià que amb els seus records il·lustra els joves, que encara és capaç d'exposar amb una claredat de ment extraordinària

unes veritats essencials i, sobretot, d'adoctrinar. Senyors, quan Ciceró va escriure això Marc Porci Cató tenia 83 anys. Oh, si hagués trobat un savi de 10 anys més, com el pare Batllori, què hauria dit Ciceró? En fi, pare Batllori, moltes gràcies per ser com és, moltes gràcies per tantes coses que ens ha ensenyat, moltes gràcies a l'il·lustre professor, al gran historiador, a l'exemplar sacerdot.

Moltes gràcies, senyors.

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

SR. MIQUEL BATLLORI MUNNÉ

Molt honorable Senyor President de la Generalitat de Catalunya, Eminentíssims Senyors Cardenals, Arquebisbe de Barcelona i Archivero-Bibliotecario de la Santa Iglesia Romana, Excelentísima Señora Delegada del Gobierno español en Catalunya, Excel·lentíssims i Reverendíssims Senyors, Arquebisbe-Primat de Tarragona, Senyor Bisbe, i Reverendíssims Abats, Honorable Senyor Ministre d'Afers Estrangers del Principat d'Andorra, Honorables Consellers de la Generalitat de Catalunya, Excel·lentíssim Señor Consejero de la Diputación General d'Aragón, Honorable Conseller de Cultura del Govern de les Illes Balears, Il·lustríssims Senyors Alcaldes de les ciutats borgianes, de Gandia i de Xàtiva, Il·lustríssims Senyors Regidors, Excel·lentíssims i Il·lustríssims Senyors, Col·legues, Senyores, Senyors.

Després d'haver-vos saludat molt sincerament, ací, en aquesta basílica propera al nostre mar, i avui, en aquest acte, tant imprevist com immerescut, haig d'agrair-vos també, a tots, la vostra presència, però principalment als qui, pels càrrecs que teniu, sou els representants de tota la nostra societat. D'una manera molt especial haig de palesar el meu més pregon i més sincer agraïment als presidents de comunitats autònomes per llur presència en aquesta basílica i, en primeríssima línia, als dos cardenals de l'Església que ara ens honoren. I no pas per llur protocol·lària distinció de Prínceps de l'Església —cosa tan anacrònica després del Concili Vaticà II— sinó perquè l'un d'ells és el cap d'aquesta església local de Barcelona que ha fet possible tal aplegament de gent en una basílica dedicada a Santa Maria del Mar, de la Mar Mediterrània que ha unit els nostres pobles de la Corona d'Aragó amb tots els altres abocats a les mateixes ribes; mentre que el cardenal Arxiver i Bibliotecari de la Santa Seu representa ací alhora la catolicitat de l'Església i de la seua cultura.

Dirigiéndome ahora más en particular al Señor Cardenal argentino que ha venido a compartir esta fiesta convivencial —en su triple sentido: religioso, humano y cultural— no puedo presentarle, ni puedo darle, excusas por hablar hoy y aquí en catalán. Ella es,

estatutariamente, la lengua propia de este país y nuestra primera lengua oficial. Por esto echaré mano de ella en este acto solemne, a pesar de tener todos una lengua que compartimos, que además es mi lengua familiar, la primera que oí, de labios de mi madre, nacida en la calle de Paula, en la vieja Habana, junto a la casa, ahora museo, del poeta y héroe nacional de Cuba, José Martí, de familia valenciana. Ni puedo olvidar tampoco, ahora, que, diez años antes de que me acogiese en Madrid la Real Academia de la Historia, la homóloga Academia Nacional Argentina de la Historia, dirigida entonces por el mítico doctor Ricardo Levene, me invitaba a ocupar un puesto en ella como académico correspondiente en Roma. De hecho lo ocupé ya entonces en Buenos Aires a fines de 1948, en la sede académica porteña, sita entonces en la casa-palacio del general Mitre, junto a la famosa calle Florida, resonante de viejas pendencias literarias, y al típico hostel Yaceyú, de nombre jesuítico y de renombre sanmartiniano.

Todo ello me hubiera movido, y no sólo por deferencia protocolaria, a hablar hoy en castellano, si no se hubieran interpuesto largos decenios en que la lengua de mi cultura connatural —no mi lengua familiar como ya he explicado— estuvo brutalmente proscrita. Aquí, *intelligenti pauca*. A buen entendedor, pocas palabras.

Pero hoy Vuestra Eminencia viene en nombre de la Santa Sede, y me trae un galardón pontificio tan inesperado como agradecido. De gran y especial valor para mí, por traérmelo el Cardenal Archivero y Bibliotecario. Cuando llegué a Roma, en 1947, tenía ese cargo Giovanni Mecati, así, sin ningún título. Porque aquel hombre, más sabio que cualquier cardenal sabio del Renacimiento, se pasaba el día en su despacho de la Vaticana. Siempre *in nigris*, en terminología protocolaria, sin un botón ni un hilo rojo, iba a buscar sus libros en su biblioteca, y, cargado de ellos, cedía siempre el paso a cualquier joven investigador. Ello me impresionaba tanto como su inmenso saber. Cinco años más tarde, apenas vuelto del primer largo viaje interamericano, solicitó mi adscripción a aquella su Biblioteca Apostólica Vaticana. La Providencia, luego, me fue señalando otros caminos, que han sido también buenos, y tal vez mejores. Sólo Dios lo sabe.

Con vuestra venia, pues, Eminentísimo Señor.

Quan ara fa just cinc anys, després de mig segle exacte de vida romana, vaig tornar a Catalunya per a morir-hi, diverses entitats culturals de Barcelona organitzaren diferents simposis amb la proa dirigida al meu ja imminent norantè aniversari (començaren l'Institut d'Estudis Catalans i la Reial Acadèmia de Bones Lletres, seguí el Consell Superior d'Investigacions Científiques —el més puntual i precís— i l'1 d'octubre, la xarxa universitària Institut Joan Lluís Vives clogué l'any, que fou encara perllongat amicalment i generosa per altres entitats. En cadascuna d'aquestes recurrences, jo pressentia, i a vegades ho explicitava, que era com un preludi del meu traspàs.

Ara ja he dictat, en els meus Records, que he anat tirant, tota la vida, mercès a un humorisme transcendental. No pas un banal humor negre, sinó transcendental, tant davant les paradoxes de la vida humanal com davant la imminència de la post-vida espiritual. Però ara també, ací, s'ha escolat la paradoxa: m'heu preparat, vivint i vivent encara, un funeral de luxe, molt més que de primera.

[...]

Durant la meua joventesa, el contrast social era encara més gran en els enterraments. El més luxós —rarament vist, però— era el de trenta-sis cavalls apariats arrossegant la carrossa del mort, i el nombre corresponent de sacerdots era el mateix que el dels equins, més un. Per això els pares deien a un fill poc estudiós: —Què en duràs pocs, de capellans, a l'enterro—. Avui, en el centenari de la mort de mossèn Cinto Verdaguer, cal recordar que ell en haver-li calgut abandonar el palau Moja (llavors, palau Comillas) i recalar a la parròquia de Betlem (la del meu bateig), davant per davant a la Rambla, completava els seus limitats recursos amb els honoraris d'acompanyar els morts pel carrer.

No crec que, a Barcelona, s'haguessin mai trobat tantes universitats, més tres que ja s'han anticipat i dos que s'hi adhereixen, per celebrar un solemníssim funeral *corpore uiuente et insepulto*, amb dos cardenals, dos arquebisbes, un grapat de bisbes, abats, i capellans a desdir. No voldria pas que aquest tan alt nombre de clergues, en un funeral en vida, suscités, ara, les mateixes reaccions negatives de fa just un segle, el que ens allunya, i ens acosta, al tumultuós i anticlerical enterrament de mossèn Jacint Verdaguer; el capellà rebel, llavors; el nostre poeta nacional, ara; ja aleshores, poeta discutit; recuperat i

re-admirat més tard; i sempre un fiblant estímulo a un humorisme transcendental, en el doble sentit —humà i filosòfic alhora— que he donat sempre a aquest mot. Un mot que, en el nostre cas, ha esdevingut paraula; una paraula sempre tan rica de significances, i ací, ara, també de significacions.

En recurrences anteriors, quan només una institució universitària m'honorava adscriuint-me *ad honorem* entre els seus doctors, era fàcil de trobar qualche argument a desenvolupar, en el discurs de regraciament, en relació amb la ciutat que m'acollia, fos la Universitat de València, o la Facultat de Teologia de Barcelona, ja es tractés de la Universitat de les Illes Balears o de la secció ceriverina de la UNED, la Politècnica de València o la Universitat de Comillas-Madrid.

Però no m'és pas possible de seguir aquest camí ara, quan ultra la Universitat d'Andorra, l'Oberta de Catalunya i la Internacional de Catalunya, que s'hi adhireixen, són onze les universitats que han volgut organitzar aquest acte, el qual, si no fos universitari, podríem qualificar de tumultuós. Hauré de limitar-me a insinuar només la temàtica, única o plural, que en cada cas concret, o en cada grup dual o triple, m'hauria plagut d'exposar.

A Alacant, m'hauria abellit a tractar com, al darrer terç del set-cents, entre els jesuïtes exiliats a Itàlia per Carles III, emergí ben prest un equip provinent de l'antic Regne de València, «dellà lo Xúquer», les comarques que ara, més o menys, constitueixen la província alacantina. El cap de colla era sens dubte l'abate Joan Andrés, de Planes. Ell i el català Joaquim Pla, tot partint de la unitat errònia de l'occità, aleshores dit comunament provençal, amb la llengua de Catalunya, València i les Balears, propugnaren i propagaren Europa enllà, damunt la base sobretot de l'austriacista gironí Antoni Bastero i de la seua Crusca provenzale, l'origen catalanoprovençal de tota la rima poètica europea. En el decenni dels seixanta, vaig tractar prou extensament l'estat de la qüestió llavors; ara, a Alacant, m'hauria plagut d'examinar els avenços que la lingüística romànica i l'àrabica hi han fet aquests darrers quaranta anys. I, passant a l'època contemporània m'hauria agradat també d'aportar una qualificada testimoniança oral dels dubtes que tingué el bisbe d'Oriola, Francisco Javier Irastorza Loinaz, si havia d'adherir-se o no a la Cruzada, el 1936 i 37, ell, tan sensible a la sensibilitat dels més pobres. Al final s'hi adherí, entrà

a l'Espanya franquista, i, retornat al seu bisbat, el seu butlletí diocesà ens el presenta com un moderat bisbe tradicional, ni triomfal ni nacionalcatòlic.

A la Universitat Autònoma de Barcelona, i a la de Barcelona, la meua, no hi hauria pogut repetir el que ja n'he dit, en llibre, articles i entrevistes. Però hauria volgut explicar què volia dir, quan a Barcelona, a Catalunya, arreu d'Espanya, i d'Europa, a ambdues Amèriques, afirmava que, malgrat de ser nat al número 2 de la plaça de Catalunya, sempre m'havia sentit més català que barceloní. Fóra una transposició del retrat que de mi feia un amic carlí, historiador de les idees polítiques, amic i admirador també de Jaume Vicens i Vives: «Usted es un español desde Cataluña, como tiene que serlo, y no de otra manera.» Aquella dita meua no s'oposava a ser un català des de Barcelona —amb més precisió, des de la plaça de Catalunya, des de la dreta de l'Eixample i des de Sant Gervasi, successivament—, ultra que tota la primera etapa vital, la més decisiva, va néixer i cresqué en aquesta ciutat on ara ens trobem. Recordar-ho, des dels meus quasi noranta-tres, fóra un episodi de petita història contemporània que ja he esbossat en el llibre quasi memorialístic a què ja he al·ludit, i que, difós ja en català i en espanyol, espero que també ho serà prest en italià.

Ací, en una basílica de Santa Maria sota el títol del Mar, vull recordar només la meua descendència directa per via paterna d'un navegant i navilier d'Alfons el Magnànim que tenia el port veí com la seua base de comerç. Això sembla lligar bé amb el fet que la penúltima baula d'aquella descendència fos un indiano, que d'ací partí i ací retornà, i que hi travà una íntima amistat amb un catedràtic de grec pertanyent a una gran família de banquers, els Garriga-Nogués. No eren dues famílies d'industrials i de polítics sinó de comerciants i de financers, que també passaven, com tants d'altres barcelonins i catalans, per aquest port de Mar, amb una majúscula pariona a la qual donem a Santa Maria en aquesta catedral de la Ribera.

A la Universitat Jaume I, en la capital de la Plana Alta del País Valencià, hauria evocat el record amical de Felip Mateu i Llopis, historiador valencià i catedràtic de la Universitat de Barcelona. Personatge una mica complex, car d'una banda no acceptava d'estendre la cultura catalana postrenaixentista al regne de València, i, de l'altra, no solament defensava, contra alguns indoctes compatricis seus, la unitat de la nostra llengua, sinó

que s'indignava davant els primers intents d'esquarterar la tradicional diòcesi de Tortosa, perquè era la perpetuació vigent i vivent de la tribu ibèrica dels ilerconvons. Només que la Història tan sols hi havia deixat una unió de demarcació eclesiàstica, en què cabien persones que es regien pels Furs de Tortosa o per altres drets forals del regne d'Aragó, pels Furs de València (ara els tenim en una edició crítica exemplar) o pels drets feudals del ducat de Sogorb, repoblat per aragonesos sota la semisobirania feudal d'una estirp legítima dels reis d'Aragó. I encara m'hi hauria temptat d'anar percaçant les viles, poblats i llogarets de les actuals comarques castellonenques, on des del segle XIII —s'havien establert algunes línies de Borges aragonesos, sovint difícilment destriables del cognom Bòria de Catalunya.

Més incerta encara hauria estat la tria si hagués hagut de parlar avui a la Universitat de Lleida, indubtablement la primera, quant al temps, de Catalunya i de tota la Corona d'Aragó hispànica. Però en un altre lloc més avinent m'havia proposat la qüestió —a aprofundir encara— si la primerenca concessió a la Ciutat de València —escric Ciutat amb majúscula, tot referint-me al municipi— per part del Conqueridor no era un reflex ben conscient, en la consciència dels seus dos avis, de la importància de posseir un Estudi General en llurs Estats: em refereixo al d'Ais, creat pel rei Alfons II d'Aragó (I com a comte de Barcelona i de Provença, l'actual d'Ais-Marsella, una de les universitats més antigues de França), i al de Montpeller, erigit per Guillem VIII, pare de la reina Maria: la seua conversió en universitat pontifícia, a mitjan segle XIV, quan aquella senyoria ja estava del tot desvinculada del regne de Mallorca, amb una butlla adreçada al rei de França, sense cap al·lusió al bisbe de Magalona, ens fa veure que la cosobirania d'aquest amb els senyors de Montpeller ja s'havia començat a esfumar. I alhora es podria obrir la qüestió de les coincidències i les dissemblances amb la cosobirania de Montpeller amb el pariatge d'Andorra entre el bisbe de la Seu d'Urgell i el comte de Foix. Ara i aquí em basten aquestes lleus insinuacions.

En l'ordre alfabètic, hauria hagut de referir-me, primer, a la Universitat de Girona, però la coincidència d'alguns dels seus temes problemàtics amb els de la Politècnica de Barcelona m'ha mogut a projectar ensems alguns temes coincidents, tots ells en relació amb les ciències fisicomatemàtiques i mèdiques. Deixant ara tranquil mestre

Arnau de Vilanova, el primer canvi de mil·lenni, coincidint amb el pontificat romà del monjo Gerbert d'Orlhac (d'Aurillac en francès) amb el nom de Silvestre II, ha emmenat a replantejar l'antic problema de la dependència de la seua ciència nova respecte a la ciència hel·lenoaràbiga, del seu problemàtic viatge a Còrdova, i de reproposar la vella hipòtesi de Beer a favor de Ripoll amb altres contactes més documentats –però més vàlids també en el procés de la transmissió de les ciències?– amb el bisbe Ató de Vic, el preresaurador de l'arxidiòcesi de Tarragona, i amb el seu amic Gotmar, bisbe de Girona, després. Més endavant, aquells primers intercanvis científics cristianoaràbics s'ampliaren força rere la conquesta dels regnes taifes de Mallorca i del País Valencià i amb la presència de jueus una mica pertot, la qual cosa coadjuvava a la creació d'uns alts ambients científics en totes les terres de la nostra Corona d'Aragó. Això féu avançar el comerç marítim, propicià l'expansió dels mallorquins a les Canàries i la possibilitat, al final del Quatre-cents, dels viatges transoceànics. És el que Charles Verlinden, molts anys director de l'Institut belga de Roma, anomenava precedents medievals de la descoberta d'Amèrica, i que just m'havia estat llegit d'evocar en les commemoracions de 1492-1992, tant en el Vell com en el Nou Món.

Prou sé que la Universitat Pompeu Fabra no és solament filològica. Hi tinc alguns amics que hi ensenyen història general, filosofia i història de la cultura. Però allà hauria hagut de parlar de l'única trobada que hi vaig tenir, un capaltard d'un dia rúfol de tardor, a Prada de Conflent. Just després de parlar llargament amb Pau Casals vaig haver de fer a Tolosa alguns encàrrecs personals de l'Institut d'Estudis Catalans, el mateix any que ell havia de morir, el desembre de 1948. Aquells encontres s'esdevingueren en un període dedicat a les meues recerques sobre la guerra de 1640, als arxius de Perpinyà. Ara hi hauria recordat també que mestre Fabra, com al meu temps només li deien els estudiants més pedants, abans de partir cap a Agullana, camí cap a l'autoexili a la Catalunya Nord, havia residit un temps en una casa d'estiueig que s'havia fet un dels socis de l'avi Munné a l'Havana, exactament igual a la d'aquest. També hi hauria explicat més a pler que durant la meua primera estada a Itàlia, de 1932 a 1939, pensava que les normes fabrianes haurien estat més dúctils i matisades si, en comptes de prendre ell el francès com a model quasi únic, l'hagués compaginat amb l'italià, mai rigidament estandarditzat, i obert a les varietats dialectals del central llenguatge toscà. Però, més endavant,

vaig saber per Ramon Aramon mateix que Fabra aconsellava als escriptors valencians de discernir entre els dialectalismes vulgars i els populars, tot sovint en possessió d'un pedigrí medieval: era el que els italians ja havien fet a partir del que Alessandro Manzoni havia practicat en la primera redacció de *I promessi sposi*.

La Universitat Ramon Llull de Barcelona no em deixava gaire espai per a la tria, amb ocasió de la proposta de l'Associació de Lul·listes Italians de reeditar en llur llengua el vell i depassat assaig de síntesi sobre *El lulismo en Italia*. Aqueix esbós fou preparat a Mallorca, els primers anys quaranta, i restà enllestit el 1943, quan la Itàlia feixista ja havia entrat en la Segona Guerra Mundial. L'any esmentat, hom m'havia demanat col·laboració per a la novíssima Revista de Filosofia. Em recava, en aquells anys de còmic i tràgic imperialisme a tota la Mediterrània, haver de publicar un petit llibre sobre Llull a Mallorca o a Catalunya en castellà. No tenia, en canvi, cap mena de dificultat a publicar-lo a Madrid en espanyol, àdhuc migpartint el llibre en dos llargs articles; tant més que poc abans, en haver-se donat el nom de Ramon Llull a la secció filosòfica del Consejo, qualcú havia dit que era voler «resucitar una momia», quan la mòmia, llavors, no era pas Raimundo Lulio (el veritable nom de la mòmia), sinó l'ignorant que havia llençat aquella facècia, m'imagino que li devia fer molta gràcia.

La Universitat reconstituïda, com a seu principal, a Tarragona m'obria un ampli ventall de temes en què no em trobava estrany. Però tot d'una se m'hauria imposat el nom del cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, el cardenal de la pau durant la Segona República Espanyola, en la llera marcada pel sant de l'Úmbria, com un real cardenal lul·lià de l'utòpic Blanquerna, del títol *Et in terra pax*. Dintre del meu declarat –no pas dogmàtic– agnosticisme històric, m'hauria plagut de desenvolupar, ara i ací, un dubte històric: quan el ja envellit però ferm Pius XI –al final de la vida, enemic de les dependències de l'Església respecte a l'Estat– s'abellia a acceptar la fórmula més dura per al jurament dels nous bisbes espanyols al nou règim polític imposat per la guerra civil, només si aquest permetia el retorn del nostre cardenal a la Seu de Tarragona amb plens drets, ho feia principalment, com alguns bons historiadors han dit, per l'alta estimació en què tenia el nostre cardenal, o bé ho feia perquè estava ben segur que el nou règim no ho permetria de cap manera. Mentre l'Arxiu del Vaticà sigui secret de nom i de fet per a

l'època posterior al 1922, data de l'elecció del cardenal milanès Achille Patti com a papa Pius XI, no ho podem saber del cert, si és que hi podríem mai arribar a una conclusió certa. Cal no oblidar que el Vaticà preava tant la seua llibertat en l'elecció dels bisbes i en les seues relacions amb els Estats que, en les discussions sobre un possible *modus vivendi* de la República Espanyola amb Roma, que entre els delegats de l'ambaixador Pita Romero i el del secretari d'Estat cardenal Pacelli, monsenyor Tardini, aquest, en al·legar sovint els delegats espanyols el mèrit de deixar de banda qualsevol intromissió de la República en l'Església, deia i repetia —benedette la Republica spagnola!— expressió italiana molt popular quan en tractar-se de quelcom paradoxal. Quan la llegia a l'arxiu de l'Ambaixada espanyola, al Palazzo di Spagna, no podia deixar de recordar un esplendorós viatge de Nàpols a Sorrento en què el meu company, ja no gens jove però molt meridional, cada vegada que entrava al vagó una noia o una senyora no gaire dotada estèticament, girava el cap vers la finestra assolellada, se m'acostava, insinuava el senyal de la creu, i em deia a cau d'orella: *Benedetto il voto di castità!*

Alfabèticament, i quasi també cronològicament, haig de traslladar-me a Vic. Una cosa semblant s'esdevingué en commemorar al paranimf de la Universitat de València, el 1999, el cinquè centenari de la seua creació per aquella ciutat, parlant-hi de «La Univesitat de València en la política universitària de la Corona d'Aragó», car la de Vic havia estat la darrera a ser creada en tota la nostra Corona hispanoitàlica, com a fundada per Felip V el 1702 —doncs, abans d'iniciar-se la guerra de Successió— i suprimida pel mateix rei el 1717. En quinze anys, i en temps de guerra, poc s'hi va poder fer. Però ara ha reviscolat amb tanta d'empenta que el congrés i els actes commemoratius dels contactes del bisbe Ató amb Gerbert d'Orlhac semblen correspondre a una institució universitària de llarga tradició historiogràfica i d'àmplia projecció europea alhora en la línia de Jaume Balmes. Un tema, doncs, ben ple d'al·licient.

Però ni aquest, ni tots els altres temes precedentment apuntats i tot seguit escapçats, no han estat pas temes del tot ucronics —no desenvolupats en llur propi temps— ni utòpics —no relacionats amb llur propi lloc—, però tampoc no desenvolupats com en cascuna ciutat universitària hauria calgut fer-ho. Dos mots, uchronia i utopia, que just en el segle passat la historiografia ha fet seus, i que ritmen i rimen prou bé amb el quart

centenari que acabem de celebrar de la naixença d'un home, Baltasar Gracián, que, rere el gran fracàs del comte-duc, sabé comprendre com pocs altres, al segle XVII, l'essència federativa i multinacional de la nostra Corona d'Aragó i de tot Espanya.

Espero que no us hagi desplaçat que en un acte doble, i tan llarg com aquest, us hagi llegit un discurs de pures insinuacions temàtiques.

Novament, grans i grans mercès a tots!

De nuevo, ¡muchas gracias!

DISCURS DE CLOENDA

SR. SALVADOR ORDÓÑEZ DELGADO

Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, Eminentíssim i Reverendíssim Cardenal Arquebisbe de Barcelona, Eminentíssim i Reverendíssim Cardenal Arxiver i Bibliotecari de la Santa Església Romana, Magnífics i Excel·lentíssims Rectors, Excel·lentíssim Alcalde de Barcelona, Honorable Ministre d'afers estrangers del Govern d'Andorra, Honorable Conseller de cultura de la Diputació General d'Aragó, Honorable Conseller de cultura del Govern de les Illes Balears, Honorables Consellers Excel·lentíssim i Reverendíssim Arquebisbe, Bisbes, Abats, Il·lustríssima Alcaldessa, Il·lustríssim Alcalde, Digníssimes autoritats, senyores i senyors.

Com a rector de la Universitat d'Alacant i President de torn de l'Institut Joan Lluís Vives, sent una especial satisfacció de participar en una cerimònia en la qual es reconeixen els mèrits extraordinaris d'un home que ha sabut, al llarg de la seua fructífera vida, convertir-se en model de científic i d'humanista coherent i compromès amb la seua obra i el seu país. Les universitats esmentades en aquest acte us hem conferit el grau acadèmic de doctor, per acord dels Claustres, que són, de bell antuvi, l'òrgan de govern i de representació de les nostres universitats. A aquest efecte fem servir un antic ritual que, fins fa molt joc de temps, es desenvolupava en llatí, llengua franca d'altres èpoques. El birret que us ha estat imposat, l'anell que us ha estat col·locat a les mans i els guants blancs, són antics i estimats símbols en els quals simbòlicament estan registrats tots els secrets de la ciència i signifiquen que heu accedit al màxim grau del coneixement. L'anell segella la vostra unió amb la ciència i signa el vostre compromís amb la universitat; a més, és instrument de legitimació de les vostres actuacions acadèmiques. Finalment, els guants blancs són el símbol, en la vostra vida acadèmica, de la fortalesa de les vostres mans en la defensa i la conservació de la veritat i de la dignitat de la institució universitària.

En aquesta respectuosa i fraternal benvinguda que us dispensem les universitats, sembla raonable destacar una cosa que ens uneix a totes. La pràctica totalitat de les

universitats que us atorguem el títol de Doctor estan integrades en l'Institut Joan Lluís Vives. L'Institut Joan Lluís Vives va crear-se a Morella el 28 (vint-i-vuit) d'octubre del 1994 (mil nou-cents noranta-quatre), com una associació d'universitats de Catalunya, la Comunitat Valenciana, les illes Balears, Catalunya Nord i Andorra. La seua finalitat és potenciar les relacions entre aquestes universitats a fi de coordinar la docència, la recerca i les activitats culturals, com també potenciar-la utilització de la llengua pròpia. La xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives aplega un col·lectiu universitari superior a les 400.000 (quatre-cents mil) persones: 380.000 (tres-cents vuitanta mil) estudiants i estudiants, 26.000 (vint-i-sis mil) professores i professors i 11.000 (onze mil) treballadores i treballadors d'administració i serveis.

L'Institut reconeix en aquest acte la figura del pare Batllori com a far que ha de guiar l'esperit de les seues activitats científiques i culturals durant el segle que acabem d'encetar.

El Pare Batllori és un dels més reconeguts historiadors i estudiosos del pensament i la cultura de les lletres hispàniques. Ha portat endavant una extensa labor investigadora en els camps de la història i del pensament, concretament en l'Humanisme i el Renaixement. En la història i la cultura dels jesuïtes o el Barroc. Puc afirmar, per tant, i sense cap mena de dubte, que el pare Batllori és un dels pocs savis del país. I aquesta afirmació, en absolut gratuïta, prové, a més a més, del coneixement precís que la seua obra té a la meua Universitat, on un actiu grup d'historiadors ha desplegat, des de fa quasi un decenni, una línia d'investigació relacionada amb els jesuïtes i per als quals el pare Batllori ha estat, i és, l'autoritat indiscutible. Posseïdor d'una formació enciclopèdica ben allunyada de l'especialització galopant i estèril, el magisteri del Pare Batllori és un exemple admirable per a tots nosaltres, com ho demostra la prolongada i fecunda activitat docent com a professor de la Universitat Pontifícia Gregoriana de Roma (de la qual continua sent professor emèrit), i una obra ingent d'un valor ja indiscutible. No és estrany, doncs, que se li hagin retut nombrosos testimonis de reconeixement, entre els quals esmentarem el Premi Príncep d'Astúries de Ciències Socials de 1995 (mil nou-cents noranta-cinc), el doctorat *Honoris Causa* per altres Universitats, la medalla del 700

(set-cents) Aniversari de la Universitat de Lleida o, també, que sigui membre numerari de la Reial Acadèmia de la Història des de fa molts anys.

Permeteu-me ara que faci un comentari sobre el lema de la medalla acadèmica que se us ha lliurat com a membre extraordinari dels nostres claustres: *Perfundet omnia luce*, que fa referència a la nostra capacitat d'infondre el coneixement, la llum, la nostra capacitat d'exercir la difícil funció d'ensenyar. El lema no és sinó una amputació pel règim sorgit de la Guerra Civil d'Espanya, de la frase meitat evangèlica, meitat lliurepensadora, *Libertas perfundet omnia luce*, del rector Fernando de Castro, home liberal i apassionadament i heterodoxament religiós. La llibertat és un valor consubstancial a la raó de ser de la Universitat i a la creació del coneixement. I també a la personalitat del pare Batllori. Ell mateix ha confessat que és «massa liberal per a poder ser filomarxista», encara que sempre ha mantingut bones relacions amb qui participava d'aquestes idees. Aquesta llibertat, però, no està oposada amb el seu compromís envers la seua terra i la seua gent. De fet, resulta difícil desvincular el pare Batllori dels seus orígens, de la seua realitat més pròxima que, d'altra banda, mai no ha ocultat. «Sóc un jesuïta català», va manifestar en més d'una ocasió quan l'interlocutor de torn no amagava la seua sorpresa davant la claredat d'idees mostrada pel savi barceloní. Això l'ha conduït al llarg de la seua vida a més d'un exili, tant interior com exterior, encara que mai, en cap moment, va renunciar al bé més preat que pot atresorar un intel·lectual: la llibertat de pensament, la independència i la tolerància.

Jean-François Lyotard ha descrit el fracàs de les universitats clàssiques en la pretensió de formar individus encaminats, d'una banda, a alternar la recerca de les causes vertaderes en la ciència i, de l'altra, a perseguir fins justos en la vida moral i política. Aquest fracàs porta a un desenvolupament tecnocientífic, artístic, econòmic i polític que ha fet possible l'esclat de guerres brutals, l'arribada dels totalitarismes, l'obertura d'una bretxa total entre la riquesa del nord i la pobresa del sud, i la desculturalització general en la transmissió del saber provocada per la crisi de l'escola i de la universitat. Crisi produïda per l'allunyament de la idea de Joan Lluís Vives, que va concebre l'educació com una instrucció física, intel·lectual i moral, amb vista a promoure la felicitat humana en general.

La universitat, al principi d'aquest nou segle XXI, es troba immersida en una confusió ideològica sobre el seu paper. Oscil·la entre ser un «viver d'empreses», ser eficient, enmig d'un món on també trobem fenòmens de multiculturalitat i moviments antiglobalització. Enfront d'això, la figura secular, coherent, intel·lectualment lliure i tolerant en idees i creences, avançada però sense perdre les seues arrels culturals; la vida, l'obra i el mètode del pare Batllori ha de ser un referent per als qui aspirem a ser universitaris compromesos amb la societat.

Si les universitats avui congregades en aquest acte busquem mèrits per a concedir el doctorat *Honoris Causa*, és obvi que el pare Miquel Batllori i Munné els excedeix i probablement mai, aquesta màxima distinció, haurà estat millor justificada.

Moltes gràcies.

